

زیبایی‌شناسی
در فلسفه‌ی هندو

سوزان شوایتز / هومن بابگ

راسا

راسا

زیبایی شناسی در فلسفه ی هندو

زیبایی‌شناسی
در فلسفه‌ی هندو
سوزان شوایترز / هومن بابک

راسا

چاپ

اول

۱ ۴ ۰ ۰

سرشناسه: شوارتز، سوزان ال.

Schwartz, Susan L.

عنوان و نام پدیدآور: راسا: زیبایی‌شناسی در فلسفه‌ی هندو / سوزان شوارتز؛ ترجمه هومن بابک؛ ویرایش ج. هاتف.
مشخصات نشر: تهران: پرما، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۸۴ ص: ۵/۱۴/۵، ۲۱/۵ س.م.

شابک: 978-622-959790-3

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: عنوان اصلی: Rasa : performing the divine in India, 2004.

موضوع: هنرهای نمایشی -- هند

موضوع: Performing arts -- India

شناسه افزوده: بابک، هومن، ۱۳۵۸ - مترجم

رده بندی کنگره: PNY2881

رده بندی دیویی: ۷۹۱/۰۹۵۴

شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۵۴۰۱۳

راسا

زیبایی‌شناسی در فلسفه‌ی هندو

سوزان شوارتز

ترجمه: هومن بابک

ویرایش: ج. هاتف

ناشر: پرما

مدیر هنری: هامد جابرها

نوبت چاپ: اول (تهران - ۱۴۰۰)

چاپ و صحافی: پردیس دانش

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۹۷۹-۰-۳

ISBN: 978-622-95979-0-3

طراح نشان نشر: هومن اکبریان

prema.pub@gmail.com

Instagram: @prema.publication

طراحی جلد این کتاب برگرفته از طراحی پارچه‌های گجرات است.

همه‌ی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا باز تولید آن کلی و جزئی

به هر صورت (چاپ، فتوکپی و انتشار الکترونیکی و تحت وب)

بدون اجازه‌ی مکتوب ناشر ممنوع است.

این کتاب ترجمه‌ای است از:

RASA

Performing the Divine in India

Susan L.Schwartz

یازده - سخن مترجم

پانزده - دیباچه‌ی نویسنده

بهره‌ی نخست

۱ - پدیدارشدن مزه‌ها

۱۱ - پی‌نوشت‌ها

بهره‌ی دوم

۱۵ - راسا در نگره: متون و رسالات

۱۵ - عناصر ریشه‌شناسی

۲۰ - منابع الهام

۲۳ - دستورالعمل مکتوب برای هنر

۳۱ - تاثیرات و اشارات

۳۷ - پی‌نوشت‌ها

بهره‌ی سوم

۵۱ - راسا در تجربه: نمایش، رقص و موسیقی

۵۱ - همه‌ی صحنه‌ی نمایش چیزی جز گیتی نیست

۵۸ - رقص به عنوان «راز»

۶۶ - بهاراتاناتیام

۷۱ - شیرینگارا راسا: آن‌چه با عشق در پیوند است...

۷۹ - کاتاکا

۸۳ - کاتاکالی

۹۱ - مزه‌ی خوب موسیقی

۹۶ - ناهنجاری، هم‌صدایی، نوسان، تعالی

۱۰۳ - پی‌نوشت‌ها

بهره‌ی چهارم

۱۲۳ - دگردیسی در زمان و مکان

۱۴۱ - پی‌نوشت‌ها

۱۴۳ - واژه‌نامه

۱۴۷ - فهرست منابع

۱۵۷ - نمایه

سخن مترجم

راسا از بنیادی‌ترین مفهوم‌ها در سنت هندی و به‌ویژه در هنرهای اجرایی است. پژوهشگران علم بدیع در ادبیات سنسکریت، «کاویا» یا شعر را دو بخش می‌دانند: کاویایی که دراشیا^۱ است (یعنی آن‌چه می‌توان دید) و کاویایی که شرایا^۲ است (یعنی آن‌چه می‌توان شنید). در نمایش، دراشیا بر شرایا برتری دارد؛ زیرا توانایی آن برای انتقال حس لذت و سرور دوبرابر است. پس، از این دیدگاه، قدرت ادبیات و هرآن‌چه شنیدنی است، در انتقال حس لذت کم‌تر از دراشیا است. در نتیجه در فلسفه‌ی زیبایی‌شناسی هندی نمایش را به‌ترین شکل ارائه‌ی شعر و ادبیات می‌دانند.

در هند باستان انتقال احساس و درنهایت ایجاد راسا اوج ساخت و پرداخت نمایش بود و بنا بر گفته‌ی بهاراتا در ناتیاشاسترا، برهما پنجمین و دهمین نام ناتیاودا^۳ و برای بهره‌برداری همه‌ی کاست‌های آیین هندو آفرید. این رساله شیوه‌های هنرهای اجرایی و اصول آن را بازگو می‌کند. برهما برای

1. Drsyā

2. Sravyā

3. *Natya Veda*

سرایش ناتیاودا^۱ پاتریا^۲ را از ریگودا^۳، پاتھیا گیتا^۴ را از سامودا^۵، آبهینایا را از یاجورودا^۶ و راسا را از آتھارواودا^۷ گرفت و گرچه این رساله در تاریخ گم شده است، کارکردهای آن به ویژه در هنرهای اجرایی تا امروز ساری و جاری است.

در نگره‌های فلسفه‌ی زیبایی‌شناسی هندو واژه‌ای به گستردگی «راسا» استفاده نشده و معانی بی‌شماری که در فلسفه و سنت و آیین از آن به دست داده شده است، شاید در دنیا هم‌تا نداشته باشد. در تاریخ شعر سنسکریت واژه‌ای یافت نمی‌شود که تا این اندازه محل بحث و استدلال بوده باشد. در سنت هندی واژه‌ی راسا را هم درباره‌ی مزه به کار می‌برند و هم درباره‌ی تجربه‌ی متعالی امر قدسی در عمیق‌ترین حالات مراقبه‌ی یک یوگی و هم درباره‌ی لذت برآمده از هنر و مانند آن. در همه‌ی این موارد راسا به لذت اشاره دارد؛ لذتی که در سطوح مختلف و براساس چگونگی‌های روحی و ذهنی مخاطب، تجربه می‌شود.

سوزان شوارتز در این کتاب کوشیده است راسا را به ساده‌ترین شکل ممکن و بدون به‌کاربردن واژگان سخت‌خوان و دورازذهن سنسکریت تعریف کند. این کتاب از چهار بهره تشکیل شده است. در بهره‌ی نخست، «پدیدارشدن مزه‌ها»، شوارتز به تبیین مفهوم راسا در ذهن هندو می‌پردازد. بهره‌ی دوم کتاب با نام «راسا در نگره: متون و رسالات» نخست زیرساخت‌های معنایی راسا را بررسی می‌کند و سپس به آرای برخی فلاسفه در نسک‌ها و رسائل نگاهی گذرا می‌اندازد. بهره‌ی سوم کتاب با نام «راسا در تجربه: نمایش، رقص و موسیقی» با مبنا قرار دادن نمایش، رقص و موسیقی، بازتاب راسا را در هر کدام از این هنرها می‌کاود و چگونگی چفت‌وبست زیبایی‌شناسی هندی را در ساختار سنت‌های هنرهای اجرایی می‌شکافد. اما بهره‌ی چهارم

1. Patrya

3. Pathya Gita

5. Yajur Veda

2. Rig Veda

4. Sama Veda

6. Atharva Veda

کتاب. «دگردیسی در زمان و مکان»، با نگاهی نقادانه، دگرگونی هنرهای اجرایی در جوامع هندی مدرن را به چالش می‌کشد. در این کتاب شوارتز کم‌تر به آرای فلاسفه‌ی پس از بهاراتا مونی، نخستین کسی که نگره‌ی راسا را شرح داد، رجوع می‌کند و درباره‌ی نگرش‌های کاربردی هنرهای اجرایی برای به‌ثمر رسیدن راسا نیز سخنی به میان نمی‌آورد؛ اگرچه این امر از مهم‌ترین مباحث درباره‌ی راسا و ویژگی‌های آن است.

شوارتز در پایان کتاب واژه‌نامه‌ای ارائه می‌دهد که در آن برخی واژگان ناآشنای متن را در توضیحی یک‌خطی شرح داده است؛ ولی مترجم هنگام برگردان کتاب به واژه‌هایی برخورد که به نظر می‌رسید باید بازنمودی گویا و دقیق درباره‌ی آن‌ها ارائه شود تا مخاطب بتواند در خوانش متن به آن استناد کند. هم‌چنین شرحی بر جغرافیا و تاریخ و اصطلاحات ساحت اسطوره‌ها، آدمیان و شهرها و کشورها و صاحبان آثار و آنچه نوشته‌اند، ضروری می‌نمود که در پایان هر بهره‌ی کتاب گرد آمده است.

درباره‌ی ضبط فارسی واژگان سنسکریت به‌تر دیدم به اعتبار رعایت یکدستی در ضبط این واژه‌ها، همه‌ی همخوان‌ها (صامت‌ها) را به‌طور کامل، مطابق با آوانویسی لاتین، در ضبط فارسی هم قید کنم. بنابراین همخوان h در ضبط فارسی حفظ شده است؛ برای مثال Jagannatha به‌صورت «جاگانناثا» ثبت شده است. پیش‌گرفتن این روش نتیجه‌ی ملفوظ (و نه ناملفوظ) بودن h در بسیاری از واژگان سنسکریت است؛ اگرچه بر اهل فن پوشیده نیست که جنس تلفظ این حروف در سنسکریت کاملاً با تلفظ «ها» در زبان فارسی متفاوت است. درواقع مهم‌ترین سودمندی این روش، همان‌گونه که ذکر شد، آن است که امکان رعایت یکدستی در ضبط فارسی واژگان سنسکریت را فراهم می‌کند که البته، در آغاز، فرایند خواندن را کمی دشوار خواهد کرد؛ ولی با کمی آشنایی به تلفظ سنسکریت مشخص می‌شود که حفظ این همخوان‌ها در خط فارسی با افزایش دقت متن و در نتیجه با کاهش نیاز به مراجعه به آوانویسی‌های

لاتین، به مخاطب در روند خواندن متن یاری خواهد رساند.
اما مخاطب هدف این کتاب دانشجویان و علاقه‌مندان رشته‌های فلسفه،
ادیان، هنر، فلسفه‌ی هنر، مطالعات زیبایی‌شناسی و هندپژوهی‌اند.

مهر باشد

هومن بابک

دیباچه‌ی نویسنده

این پژوهش به نگره و کارکرد بنیان زیبایی‌شناسی راسا می‌پردازد و مفاهیم پایه‌ای از سنت‌های کهن و شکوهمند دینی و فرهنگی هند را با تکیه بر موضوعات ویژه، پیش روی خواننده به تصویر می‌کشد. پس از مطالعه‌ی این کتاب، خوانندگان باید بتوانند نمونه‌هایی از سنت‌های متنی و تاریخی هم‌پیوند با راسا و نیز چگونگی به‌بارنشستن این نگره در دامنه‌ی سنت‌های اجرایی هند را درک کنند. درحقیقت شرحی بر سرچشمه‌های زیبایی‌شناسی هندی در بستر دینی و اجرایی، بیان حساسیت مذهبی که ضامن آن سرچشمه‌ها است و ترسیم ساختار موج‌های سرسخت دگرگونی، که زیبایی‌شناسی هندی را در پیوند با دین معاصر توصیف می‌کند، از اهداف اولیه‌ی این پژوهش است. در انجمن‌های مدرن هنری هند، موضوع نقش دین در اجرا، بسیار بحث‌انگیز است. در بیرون هند اغلب ریشه‌های دینی هنر نادیده گرفته می‌شوند. درحالی‌که بسیاری در خارج از هند می‌کوشند تصاویر، آواها و راه‌ورسم‌های هنرهای اجرایی هند را برای نمایش در کارگان^۱های «جهانی»^۲

کشف کنند، اغلب به نظر می‌رسد در این فرایند، ریشه‌ها و زمینه‌های دینی این سنت‌ها از دست می‌رود. در این بافت، قلب واقعیت خطری واقعی و ملموس است. این کتاب می‌کوشد معانی و مفهوم‌های راسا را برای ترسیم چشم‌اندازی از سنت‌های اجرای کلاسیک و غیرکلاسیک هندی ارائه دهد. در تلاش برای بیرون کشیدن متنی مقدماتی، دردسترس و متقاعدکننده از کتابخانه‌ای بزرگ که سرشار از متون و مواد خام بود، ناچار مجبور شدم منابع بسیاری را، بیش از آن‌چه در این کتاب می‌بینید، حذف کنم. البته این کتاب برای خوانندگانی از طیف‌های گوناگون طراحی شده است؛ از دانشجویان رشته‌های ادیان و نمایش گرفته تا آن‌هایی که به فلسفه‌ی هند علاقه دارند. کوشیده‌ام به متن، اضافه‌بار اصطلاحات یکی از این زمینه‌های مطالعاتی را تحمیل نکنم و حتی از واژگان سنسکریت، تاملیل، تلگو^۱ یا دیگر زبان‌های آسیای جنوبی استفاده نکرده‌ام. درحقیقت این واژگان یا اصطلاحات ممکن است مشکلاتی برای خواننده‌ای که با مفاهیم هندی آشنا نیست، ایجاد کنند. هدف من تدارک چکیده و مرزهای از منابع کتابخانه‌ای بزرگی بود که درباره‌ی این موضوع، جزئیات و پیچیدگی‌هایی مفصل، چاپ‌شده و چاپ‌نشده، در هند و خارج از هند، ارائه می‌داد. اطلاعات منبع‌شناختی بسیاری از این‌ها را در فهرست منابع خواهید دید؛ ولی خوانندگان باید توجه کنند که تهیه‌ی فهرستی کامل، با توجه به حجم بسیار زیاد منابع، عملاً امکان‌پذیر نیست.

بنا بر دلایل گفته‌شده تنها شمار بسیار اندکی از سنت‌های اجرایی را نیز برای کاوش انتخاب کرده‌ام. خوانندگان باید توجه کنند که در هند فرم‌های نمایش، رقص و موسیقی بسیاری، فراتر از آن‌چه در این کتاب آمده است، وجود دارد. من هم‌چنین یک فهرست فیلم ارائه کردم که استادان و دانشجویان بتوانند از آن استفاده کنند. شمار این فیلم‌ها هم بسیار زیاد بود

و البته اغلب دسترسی به آن‌ها نیز دشوار است. به نظر می‌رسد در این عرصه منابع شبکه جهانی وب روزبه‌روز در حال گسترش باشند و البته همان‌طور که همه می‌دانند درستی این منابع جای بحث بسیار دارد. برای دانشجویان یک پروژه‌ی خوب آن است که از این منابع تا جایی که از درستی آن اطمینان دارند، استفاده کنند.

در طول سال‌های تدریسم به این نتیجه رسیدم که کتاب‌هایی که در این موضوع حرفه‌ای برای سطح مقدماتی طراحی شده‌اند، بسیار نادرند و کتاب‌هایی که برای حرفه‌ای‌ها نوشته شده‌اند هم برای دانشجویان بسیار تکنیکی و فنی است. هم‌چنین اغلب آن‌ها منتشر نشده‌اند و بدین‌سان به‌دست‌آوردن آن‌ها برای استفاده در سطح کلاس‌های کالج مشکل است. امیدوارم دانشجویان و استادان سنت‌های اجرایی فوق‌العاده‌ی هندی این نسک را برای شروع، کاربردی و سودمند بیابند.

از همه‌ی پژوهشگران در همه‌ی مرزهای جغرافیایی که کوشش خود را صرف کاوش در موضوع پیش رو کرده‌اند، سپاس گزارم. در هر حال اگر کار آن‌ها را به‌درستی جلوه نداده‌ام، از ته دل پوزش می‌خواهم. پیشاپیش از آن‌ها که کار مرا دنبال می‌کنند، خوانندگان و نظررها و پیشنهادهایشان ممنونم و از همه بیش‌تر خود را مدیون «هندوستان» بزرگ می‌دانم که با الهامی همیشگی بینش عمیقی نسبت به سرشت اجرا ارائه داده است.

سوزان شوارتز